

УДК 622.33(477)

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА В ВУГІЛЬНІЙ ГАЛУЗІ

Перевозчикова Н. О.,

к. е. н., доцент

Заїка А. В.,

студентка

Донецького національного технічного університету

Стаття присвячена аналізу стану вугільної промисловості України як однієї з базових галузей важкої індустрії, а також проблемам підвищення ефективності виробництва в даній промисловості, шляхом її модернізації.

Ключові слова: *вугільна промисловість; галузь; ефективність; виробництво; модернізація.*

Статья посвящена анализу состояния угольной промышленности Украины как одной из основных отраслей тяжелой индустрии, а также проблемам повышения эффективности производства в данной промышленности, путем ее модернизации.

Ключевые слова: *угольная промышленность; отрасль; эффективность, производство; модернизация.*

The article is devoted to an analysis of the state of the Ukrainian coal industry, as one of the main branches of heavy industry, and problems of increase of a production efficiency in the industry.

Key words: *coal mining industry, branch, efficiency, manufacturing, modernization*

Постановка проблеми. Вугільна промисловість України є основним джерелом забезпечення національної економіки власними енергоресурсами (рис. 1). Від її стабільності залежить робота суміжних базових галузей – електроенергетики та металургії, а також забезпечення паливом та енергією комунально-побутового сектору країни. За геологічними запасами викопного вугілля Україна посідає перше місце в Європі й восьме місце у світі. Прогнозний запас вугілля в Україні становить близько 120 млрд т. У структурі балансових запасів представлені всі марки від вугілля бурого до високометаморфізованих антрацитів.

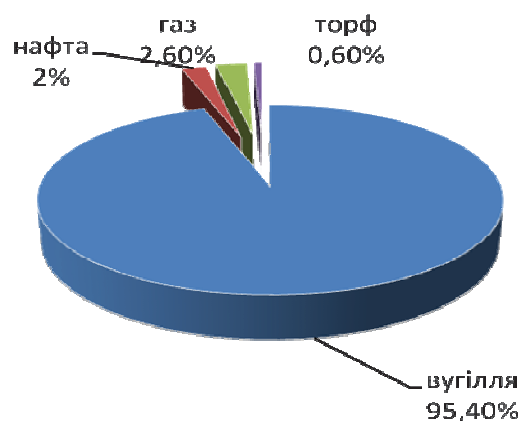

Рис. 1. Структура видобутку палива в Україні

Вугільна промисловість України є галуззю важкої індустрії, складовою паливно-енергетичного комплексу, а також галуззю, що формує засади енергетичної безпеки національної економіки. За роки незалежності стан вугільної промисловості значною мірою погіршився у зв'язку з кризовим станом економіки в державі. Видобуток вугілля за ці роки скоротився з 135 до 80-85 млн т. Основними причинами такої ситуації стали ускладнення гірничо-геологічних умов видобутку вугілля, незадовільний стан техніко-технологічної бази підприємств галузі, недостатній обсяг інвестицій та низька ефективність управління на всіх рівнях. Для подолання цих негативних тенденцій, необхідно змінити чинні механізми реалізації інвестиційних процесів й забезпечити на цій основі економічний розвиток вугільної промисловості [1]. Особливого значення набуває проблема фінансового оздоровлення вугледобувних підприємств на основі залучення інвестиційних ресурсів із врахуванням особливостей їхнього фінансово-економічного стану.

Підприємства вугільної промисловості стали базою для будівництва і подальшого розвитку багатьох промислових вузлів і центрів. Завдяки вугільній промисловості сформувалися окремі промислові райони. Багато нинішніх промислових вузлів і навіть міста-мільйонери завдячують своєму розвитку саме вугільній промисловості.

Сучасні тенденції розвитку міжнародних енергетичних ринків впливають на розвиток і стабільність енергетичного, зокрема, вугільного ринку України. Підвищення ефективності його діяльності забезпечує зростання економічного потенціалу держави, і навпаки – виникнення кризових явищ на енергетичному ринку негативно відбивається на реальному економічному секторі в цілому. Актуальність функціонування вугільної галузі України обумовлена її надзвичайно важливим місцем в економіці нашої держави, адже вугілля виступає єдиним національним енергоносієм, який здатний забезпечити енергетичну безпеку і, як наслідок, задовольнити потреби за рахунок власних ресурсів. Гостро стоїть проблема виведення вугільної промисловості з довготривалої кризи та перетворення її на стратегічну галузь, яка б забезпечила ліквідацію енергетичної залежності України від зовнішніх впливів або хоча б звела її до мінімуму.

Не можна не зазначити соціальну вагомість вугільної промисловості для України. На даний час від успішності функціонування галузі на пряму залежить фінансовий стан понад 1 млн українців, оскільки близько 400 тис. громадян є працівниками на різних вугледобувних підприємствах країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми управління процесом залучення інвестицій у вугільну галузь присвячено багато наукових праць українських і зарубіжних вчених, зокрема О. Амоші, А. Кабанова, Л. Стариченко, М. Деревичко, М. Чумаченка, які підкреслюють, що без розроблення ефективної політики залучення інвестицій неможливо підвищити конкурентоспроможність економіки, здійснити прогресивні зміни у її структурі та інтегруватися в світове економічне співтовариство [2, с. 3]. Питанням

оцінювання ефективності формування та використання потенціалу підприємств вугільної галузі займалися відомі вчені О. Градов, Ю. Донець, Е. Лапін, Л. Квятковська, Л. Ревуцький, І. Рєпіна, Т. Кібук. Науковці П. Фомін та М. Старовойтов розробили власну методику оцінювання потенціалу вугледобувного підприємства. Також питання розвитку приватизаційних процесів у вугільній галузі у своїх роботах розглядали такі науковці, як Л. Анастасєв, В. Полтавець, Є. Ромацин, Н. Хроменко, О. Черновалов, А. Чилікін та багато інших авторів [3].

Метою статті є аналіз функціонування вітчизняної вугільної промисловості та питання визначення ефективних джерел і методів залучення та раціонального використання інвестиційних ресурсів вугільних підприємств у сучасних умовах господарювання.

Вклад основного матеріалу дослідження. Сучасний стан вугільної галузі в Україні залишається незадовільним. Простежується зменшення видобутку вугілля при одночасному прогнозуванні розвитку цих тенденцій у майбутньому (рис. 2).

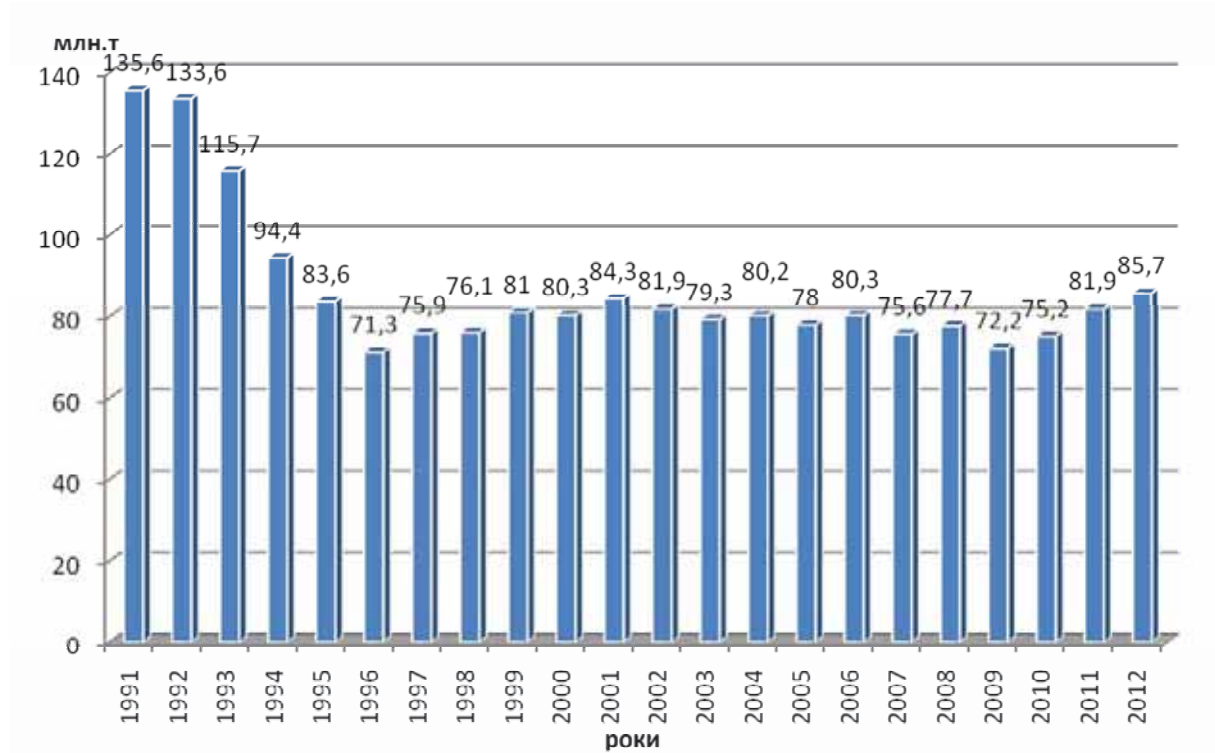

Рис. 2. Динаміка видобутку вугілля в Україні з 1991 по 2012 рр. [4]

Для вугільних підприємств України характерним є низький технічний рівень видобутку вугілля, значна зношеність основних фондів (80-90 %), нестача фінансових ресурсів на їх оновлення, незадовільне матеріально-технічне забезпечення.

Через недостатні обсяги капітальних вкладень у вугільну промисловість Україна має найстаріший шахтний фонд серед країн СНД, а його прискорене старіння призвело до формування негативного балансу виробничих потужностей. Майже 96 % вугледобувних підприємств понад 20 років

працюють без реконструкції (рис. 3). Через повільну реструктуризацію галузі в експлуатації знаходиться значна кількість дрібних і середніх збиткових неперспективних шахт [5].

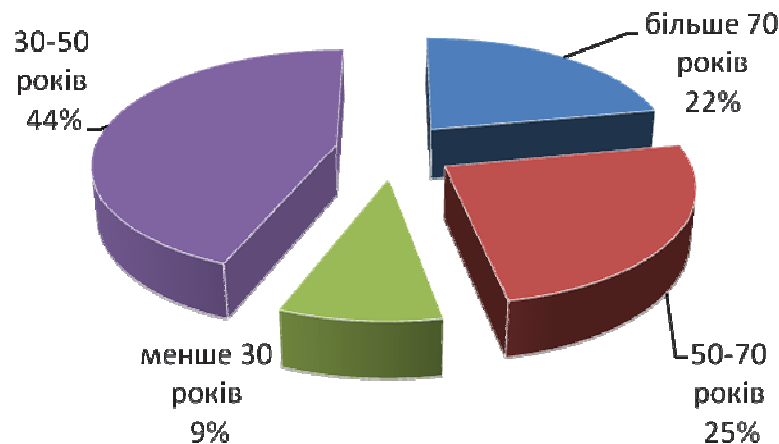

Рис. 3. Розподіл шахт за термінами експлуатації

Незадовільний стан галузі зумовлений цілим рядом факторів як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. До об'єктивних належить складність гірничо-геологічних умов видобутку вугілля, низький технічний рівень вугледобувних та вуглепереробних підприємств, великий ступінь фізичного і морального зносу основних фондів. Суб'єктивні фактори пов'язані з обмеженістю інвестиційних ресурсів, неефективною системою управління галуззю і відсутністю ринкового механізму ціноутворення на вугільну продукцію. Також негативно впливають на стан вугільної галузі такі фактори, як падіння престижності шахтарської праці через край низький рівень заробітної плати, при постійному накопиченні заборгованості з її виплати, дефіцит кваліфікованих кадрів та їх плинність, невирішеність соціальних проблем, несанкціонований видобуток вугілля, що призводить до підвищення рівня травматизму та смертності при видобуванні вугілля.

Ключові проблеми вугледобувної галузі можна представити наступним чином:

1. На державному рівні:

- невирішеність питань адаптації механізму ціноутворення на вугільну продукцію до умов ринкових відносин;
- відсутність ринкових механізмів та стимулів для підвищення ефективності вугільних підприємств;
- правова неврегульованість відносин власності у галузі, яка призводить до неузгодженості інтересів держави та бізнесу;
- невідповідність цін на гірничошахтне обладнання та вугільну продукцію, що потребує обмеження монополю високих цін заводів-виробників або підвищення ціни на вугілля.

2. На рівні шахт:

- застарілий морально та фізично зношений шахтний фонд, що визначає його низьку інвестиційну привабливість для здійснення інноваційної моделі модернізації та розвитку вугільної промисловості;

– низька конкурентоспроможність вітчизняного вугілля через його високу собівартість та низьку якість;

– хронічна нестача коштів (власних, державної підтримки, позик, недержавних інвестицій) як на забезпечення поточного функціонування, так і для розвитку вугледобувних підприємств [6, с. 3].

Доцільно виокремити такі заходи щодо вирішення системних проблем модернізації вугільної промисловості старопромислових регіонів України (рис. 4):

Рис. 4. Напрями модернізації вугільної промисловості старопромислових регіонів України

1. Нормативно-правове забезпечення реформ у галузі. Першим позитивним кроком на шляху до систематизації державних дій стала Програма економічних реформ «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», у якій одним зі стратегічних завдань визначено реформу вугільної галузі – створення ефективної, беззбиткової вугільної галузі для забезпечення економіки сировиною за конкурентними на світовому ринку цінами.

Програма чітко визначає механізми подальшого процесу реструктуризації: приватизація життєздатних підприємств галузі та закриття безнадійно збиткових шахт. Передбачено також кардинальні дії щодо державного фінансування галузі: замість субсидування собівартості видобутого вугілля заплановано спрямовувати кошти на перекваліфікацію звільнених працівників галузі та підвищення їх мобільності на ринку праці.

2. Залучення інвестицій. Розпочато реалізацію пілотного проекту в рамках домовленостей між Президентом України В. Ф. Януковичем та Головою КНР Ху Цзіньтао щодо залучення інвестицій для оновлення і технічного переоснащення вітчизняної вугільної промисловості (до 1 млрд дол. на модернізацію українського вугледобувного комплексу).

3. Розвиток сфери послуг. Структурна перебудова вугільної промисловості з концентрацією виробництва та закриттям збиткових шахт призводить до необхідності значного скорочення робітників вугільної галузі. Кабінет Міністрів України 30 червня 2010 р. прийняв Постанову № 527 «Про створення нових робочих місць для забезпечення зайнятості населення вуглевидобувних регіонів», яку можна вважати одним з інструментів реструктуризації вугільної галузі та захисту населення від наслідків ліквідації вуглевидобувних підприємств.

4. Стимулювання внутрішнього попиту на вугілля, збільшення потреби у споживанні вугілля на внутрішньому ринку України. В першу чергу, йдеться про перехід теплоелектростанцій на збільшене споживання вугілля. Перспективним є й широке запровадження практики раціонального використання паливно-енергетичних ресурсів шляхом комбінованого виробництва електричної та теплової енергії з використанням місцевих енергетичних ресурсів.

За підрахунками спеціалістів профільного міністерства, перехід ТЕЦ на вугілля дозволить економити близько 6 млрд кубометрів газу на рік. Впровадження водно-вугільної технології дозволить зменшити шкідливі викиди в атмосферу, зменшити техногенне навантаження на навколишнє природне середовище.

5. Розвиток інновацій, залучення регіональних наукових профільних інститутів до розробки та впровадження проектів, спрямованих на оптимізацію видобутку вугілля. Зокрема, поширення досвіду з утилізації шахтних відходів та подолання проблем викидів метану.

6. Поширення практики реформування соціальної інфраструктури монофункціональних міст: подолання депресивності міст після закриття шахти за рахунок безкоштовної передачі житлового фонду власникам, стимулювання повернення до міст мешканців, розвиток малого та середнього бізнесу, розбудова інфраструктури.

7. Формування корпоративної соціальної відповідальності бізнесу: довгострокове зобов'язання компаній сприяти економічному розвитку.

Сприяння модернізації вугільної промисловості потребує реалізації наступних інструментів державної промислової політики:

1. Перегляд орієнтирів наявних програм, розробка Стратегії розвитку вугільної галузі (із виокремленням у ній окремого розділу, присвяченого розвитку монофункціональних міст, депресивних територій старопромислових регіонів).

2. Розробка комплексної програми поетапної технічної модернізації рентабельних державних вугільних підприємств із обов'язковим закладенням коштів її реалізації до державного бюджету у повному обсязі.

3. Створення прозорості схеми передачі вугільних підприємств приватним інвесторам.

4. Наведення чіткого розрахунку ризиків приватизації, передачі в концесію підприємств, закриття нерентабельних шахт.

5. Створення системи моніторингу за дотриманням впровадження нових законодавчих актів приватизації шахт вугільної промисловості, із виконанням закріплених інвестиційних зобов'язань власників [7].

Висновки. Проаналізувавши сучасний стан вугільної промисловості, можна дійти висновку, що прискорене старіння шахтного фонду і, як наслідок, зменшення виробничих потужностей призвело до падіння обсягу видобутку вугілля, який за роки незалежності зменшився майже у 2 рази, що недостатньо для забезпечення потреб національної економіки та призводить до імпорту вугілля. Вихід вугільної галузі з важкої ситуації, що склалася, потребує застосування системного підходу до вирішення проблем у паливно-енергетичному комплексі України.

Список літератури

1. Гракова М. А. Механізм реалізації інвестиційного процесу у вугільній промисловості на засадах економічної безпеки / М. А. Гракова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ier.donetsk.ua/news/contens/251111.pdf>
2. Кабанов А. І. Узагальнення досвіду організації управління вітчизняною вугільною промисловістю / А. І. Кабанов, Л. Л. Стариченко, Д. Ю. Череватський // Уголь України. – 2009. – № 7. – С. 3–6.
3. Квятковська Л. А. Формування оцінки ефективності виробничого потенціалу промислового підприємства з використанням збалансованої системи показників / Л. А. Квятковська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=238>.
4. Офіційний сайт Міненерговугілля України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mpe.kmu.gov.ua/>
5. Енергетична стратегія України на період до 2030 року / V. Стратегія розвитку вугільної промисловості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.energo.uz.ua/pers/Strategi2.html>
6. Саприкін В. В. Ключові проблеми та першочергові заходи із завершення реструктуризації вугільної промисловості України / В. В. Саприкін // Національна безпека і оборона. – 2004. – № 11. – С. 2–18.
7. Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України // Щодо сприяння модернізації вугільної промисловості в процесі структурної трансформації економіки старопромислових регіонів»: Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/899>